

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ, ΕΝΟΠΙΟΙΗΣΗ, ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ –
ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ;

François Jullien στη Βουδαπέστη

MARIANN FARKAS

Ο François Jullien είναι μια ξεχωριστή φιγούρα της σύγχρονης Γαλλικής Φιλοσοφίας και ειδικός στον Κινέζικο πολιτισμό, συγγραφέας περισσότερων από 20 τόμων και μέλος πολυάριθμων ακαδημιών¹. Το θέμα των δυο διαλέξεων του στη Βουδαπέστη ήταν ο διάλογος μεταξύ Κίνας και Ευρώπης, όπως επίσης και η αποδόμηση της Ευρωπαϊκής σκέψης.

Σύμφωνα με τη θέση του, για τους Ευρωπαίους οι μη ειπωμένες υποθέσεις (*impensés*) της δικής τους σκέψης δε μπορούν να ειπωθούν εσωτερικά αλλά μόνο με έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης. Και αυτός είναι ο λόγος που πρέπει να γίνει μια παράκαμψη ώστε να μπορέσουμε να αναλογιστούμε τις Ευρωπαϊκές ιδιαιτερότητες με έναν άλλο τρόπο. Ο Κινέζικος τρόπος σκέψης είναι ο καταλληλότερος επειδή γλωσσικά και ιστορικά είναι πολύ διαφορετικός από το δικό μας. Η Ευρωπαϊκή σκέψη έχει τις ρίζες της στην Ελληνική και Εβραϊκή κουλτούρα, δηλαδή το κύριο χαρακτηριστικό της είναι να σκέφτεται σε μοντέλα που συμμορφώνονται στην πραγματικότητα και τούμπαλιν. Αντιθέτως, η Κινέζικη σκέψη είναι κατ' ουσία ορθολογική: δεν υπάρχει το μόνιμο, η πραγματικότητα ξεδιπλώνεται ως μια διαδικασία². Η ύπαρξη, η δικαιοσύνη, ο χρόνος, το εγώ, η ελευθερία, ο νόμος, ο Θεός είναι σχετικές κατηγορίες. Η διαμάχη που είναι χτισμένη πάνω στη σύγκρουση αντιφατικών ιδεολογιών –κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους Γάλλους– είναι ασύμβατη με την Κινέζικη έννοια της σοφίας. Ο σοφός είναι ένα άτομο ‘κενό συγκεκριμένων προσόντων’ και δεν είναι ποτέ προκατειλημμένος³. Ο Kant ασχολήθηκε με το να δώσει μια καθοριστική απάντηση, με τις ακόλουθες 3 ερωτήσεις: Τι πρέπει να γνωρίζω; Τι πρέπει να κάνω; Για τι πρέπει να ελπίζω; Αλλά αυτά τα ερωτήματα δεν εφαρμόστηκαν στην Κινέζικη κουλτούρα. Η βάση των δύο σκέψεων είναι διαφορετική και προκειμένου να τεθεί ένας κοινός παρανομαστής, ο διάλογος είναι αναπόφευκτος. Για αυτό, υπάρχει η ανάγκη μιας εξωτερικής αποδόμησης⁴. Τα θεμέλια για αυτό είναι η *Διαφορά* (*la Différence*). Το σημείο αφετηρίας βρίσκεται στο γεγονός ότι πρέπει να καλύψουμε την απόσταση ανάμεσα στον Ευρωπαϊκό και Κινέζικο τρόπο σκέψης: μια διεργασία που γίνεται εσωτερικά, παρατηρώντας, όμως εξωτερικά, κατά τη διάρκεια της οποίας λαμβάνουμε υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε πλευράς⁵. Για τον François Jullien, το να περνάς από την Κίνα σημαίνει να βγαίνεις από μια μεγάλη αλλαγή, από μια τάση για ισορροπία και να εισέρχεσαι στον Λόγο και την Αποκάλυψη, να εισέρχεσαι στην πόλη των Αθηναίων και την Ιερουσαλήμ.

Η έννοια της ύπαρξης, για τον Αριστοτέλη, είναι πολυσημική: το όν είναι τόσο η ουσία, όσο και το επικουρικό. Ο B. Russel την ονομάζει τη λυπηρή αλήθεια του ανθρώπινου είδους. Είναι αυτή που

¹ Γεννήθηκε στις 2 Ιουνίου του 1951 στο Εδιμβούργο. Όταν τελείωσε το Ecole Normale Supérieure, συνέχισε τις σπουδές του στο Πεκίνο και στη Σαγκάη. Από το 1988 μέχρι το 1990 ήταν ο πρόεδρος των Γαλλοκινέζικων Σπουδών, μεταξύ 1990-2000 ήταν ο διευθυντής του Νότιο- Ασιατικού Ινστιτούτου Ερευνών του VII Πανεπιστημίου του Παρισιού, μεταξύ 1995-1998 ήταν πρόεδρος του CIPh. Αυτή τη στιγμή είναι καθηγητής στο Paris Diderot University και διευθυντής του IPC και του Marcel-Garnet Central. Το 2010 τιμήθηκε με το βραβείο Hannah Arendt για την προσφορά του στον τομέα της πολιτικής φιλοσοφίας. Στις 20 Οκτωβρίου 2011 έδωσε μια διάλεξη στο Γαλλικό Ινστιτούτο και έπειτα στο Faculty of Arts του ELTE στις 21 Οκτωβρίου. Το πρώτο έφερε τον τίτλο ‘Οικουμενικότητα, ενοποίηση, ομοιότητες- Τι σημαίνει ο διάλογος των πολιτισμών;’ Και το δεύτερο ‘Εξωτερική αποδόμηση-σκέψη πάνω στη ιστορία των προκαταλήψεων της Ευρωπαϊκής σκέψης.’

² Αυτές τις θέσεις του François Jullien, τόνισε και ο Tilman J. A. Στο άρθρο του: ‘Η Κίνα με συναρπάζει’ στο *Elet ès Irodalom*, L.V. τόμος 37, 16 Σεπτεμβρίου 2011. URL.:

http://www.es.hu/tillmann_j_a;8222;kina_nyugtalansaggal_tolt_el8221;2011-09-14.html

³ Αυτό δείχνει η διάσημη απάθεια των Κινέζων απέναντι στους ιεραποστόλους. Ο Jullien έκανε μια αναφορά σε αυτό στο βιβλίο του: *Eloge de la fadeur*, Picquier, 1991, *Le Livre de poche*, 1993.

⁴ Η βάση του F. Jullien είναι η Αποδόμηση του Derrida και του Heidegger.

⁵ Η σκέψη του Jullien χαρακτηρίζεται από τη μη επιδίωξη του προς την καλλιτεχνική γλώσσα αλλά από την προσπάθεια του να διερευνήσει την ιδιαίτερη λογική της. Για παράδειγμα, όταν μεταφράζει κανείς ένα κινέζικο ποίημα στα Γαλλικά, τα σημάδια της πολυμορφίας-κάτι που δεν υπάρχει στην Κινέζικη γλώσσα- τίθενται εντός παρένθεσης.

‘χρησιμοποιεί την έκφραση της ύπαρξης στο κήρυγμα και στον προσδιορισμό’. Σύμφωνα με τον François Jullien, ο B. Russel έκανε ένα λάθος όταν επέκτεινε τη φράση αυτή σε όλο το ανθρώπινο είδος, κυρίως επειδή οι δύο σημασίες της ύπαρξης διαφοροποιούνται στην Κινέζικη γλώσσα. Η ύπαρξη δεν αποτελεί απόλυτη έννοια για εκείνους· η ύπαρξη δεν καθορίζεται ως κάτι οντολογικό. Η Κινέζικη σκέψη πηγαίνει πιο πέρα από το ζήτημα της ύπαρξης και της δικαιοσύνης. Δεν τα απαρνείται, απλώς είναι μια διαφοροποίηση. Επίσης, στην Αρχαιότητα, το σχολείο που δίδασκε Μαθηματικά, Γεωμετρία και την έννοια της δικαιοσύνης λειτουργούσε και στην Κίνα, αλλά αντίθετα με τους Έλληνες, οι Κινέζοι δεν ανέπτυξαν περεταίρω το ζήτημα της δικαιοσύνης. Αυτό πρέπει να το εκλάβουμε ως έναν άλλο δρόμο, όχι ως έλλειψη, σύμφωνα με τον François Jullien.

Η διαφορά μπορεί να εντοπιστεί και στην έννοια του χρόνου. Στην Ευρωπαϊκή σκέψη διακρίνονται 3 χρονικές έννοιες. Στην Αριστοτελική αντίληψη ο χρόνος είναι ένας φυσικός παράγοντας, αυτό που χαρακτηρίζει την αλλαγή των σωμάτων. Η έννοια του χρόνου είναι ακαθόριστη, διότι τα όρια της υποδιαίρεσης δεν είναι σταθερά: ‘ο χρόνος πρέπει να υπάρχει εφόσον μπορεί να διαιρεθεί αλλά η ίδια η διαίρεση ουσιαστικά δεν υπάρχει.’ Αλλά κατά τη γνώμη του Πλάτωνα και του Πλωτίνου, ο χρόνος μπορεί να εντοπιστεί στην αλλαγή και στην αιωνιότητα. Το χαρακτηριστικό των Ινδό-Ευρωπαϊκών γλωσσών είναι ότι μπορούν να εντοπίσουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον με την ανάκληση. Η Ευρωπαϊκή σκέψη επιδιώκει να ορίσει τα σύνορα, την αρχή και το τέλος. Η ύπαρξη σημαίνει να είσαι συγκεκριμένος. Αντιλαμβανόμαστε το χιόνι ως μια κατάσταση μεταξύ πάγου και νερού, όχι ως μεταβατικό στάδιο από το πάγο στο νερό. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, το να σηκωνόμαστε είναι η πράξη του να μεταβιβαζόμαστε από την ακινησία στην κίνηση που συμβαίνει μέσα σε μια στιγμή εντός χρόνου. Η ζωή είναι σε εξέλιξη, πηγαίνοντας από κάπου προς κάπου. Η έννοια της μετάβασης είναι προβληματική για την Ευρωπαϊκή σκέψη: ο Αριστοτέλης μπορεί να αντιληφθεί τη μετάβαση από έναν πόλο σε έναν άλλο, μόνο σε συνάρτηση με έναν τρίτο πόλο-όρο που εισήγαγε, το *υποκείμενο* (*le sujet*). Ο Kant στη *Κριτική του Καθαρού Λόγου* (*Critic of Pure Reason*) το θέτει ως εξής: με το γήρας το *subjectum* (το υποκείμενο) μένει το ίδιο, μόνο τα χαρακτηριστικά του αλλάζουν: τα μαλλιά γίνονται γκρι, το απαλό δέρμα αποκτά ρυτίδες. Αντιθέτως, οι Κινέζοι αντιλαμβάνονται το χρόνο ως μετάβαση, μετασχηματισμό· η μετάβαση, το απροσδιόριστο, το όχι ακόμα ολοκληρωμένο, το όχι ήδη τελειωμένο. Πρόκειται για ένα είδος συνέχειας που προέρχεται από τον εαυτό της. Γι’ αυτό και ο θάνατος στην Κινεζική γλώσσα δεν σημαίνει ένα σημείο τέλους αλλά ένα είδος μετασχηματισμού σε κάτι άλλο. Ο χρόνος για αυτούς, σημαίνει χρονική περίοδο, ένα διάλειμμα (*saison*) ή πέρασμα του ίδιου του χρόνου. Δεν γνωρίζουν τον όρο του αφηρημένου χρόνου του Αριστοτέλη. Η υποκειμενική αντίληψη του χρόνου του Augustine de Hippone προσεγγίζει αυτή τη χρονική έννοια. Για αυτόν ο χρόνος είναι ένα είδος επέκτασης (*distention animi*) και προστασίας του νου.⁶

Η διαφορά των δύο σκέψεων δείχνει επίσης και την άποψη της κάθε μιας για την Ιστορία. Οι Κινέζοι, σε αντίθεση με τους Ευρωπαίους, δεν σκέφτονται με γνώμονα τα ορθολογικά γεγονότα, τις θεαματικές διαταραχές· αλλά με γνώμονα τις σιωπηλές μεταμορφώσεις, μικρές διορθώσεις. Το φαινόμενο της σιωπηλής αλλαγής μπορεί να εντοπιστεί επίσης στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής ψυχαναλυτικής θεραπείας. Ο ασθενής δεν βιώνει άμεσα εντυπωσιακά αποτελέσματα, αλλά μάλλον αργά, μετά από καιρό μπορούν να δουν τα αποτελέσματα της θεραπείας.

Στη διάλεξη που έδωσε στο Φαλλικό Ινστιτούτο, ο F. Jullien αναφέρθηκε στην Ευρωπαϊκή αντίληψη για την Κινέζικη σκέψη. Επεσήμανε την ιδέα του Foucault ότι: ‘Η Κίνα δεν είναι μόνο διαφορετική αλλά είναι επίσης και κάπου αλλού, τοπικά’ (*Words and Things*). Δεν φαντάστηκε την Κίνα ως μια ουτοπία, αλλά ως μια Ετεροτοπία, αντίθετη με το Διαφωτισμό και το Μαοϊσμό⁷. Στην ιστορία της Φιλοσοφίας η ιδέα της συνολικής εξέλιξης είναι τυπική. Σύμφωνα με τον G.W.F. Hegel, η σκέψη μεταφέρθηκε στο επίπεδο των εννοιών από τους Έλληνες: ‘Η Φιλοσοφία γεννήθηκε στην Ανατολή, αλλά άρχισε στη Δύση.’ Στην περίπτωση του E. Husserl, ο F. Jullien σημείωσε τη σημασία του να βιώνεις τον θαυμασμό στην Ευρωπαϊκή λογική. Ο αντί-Χεγκελικός (anti-Hegelian) G. Deleuze στο έργο του ‘Τι είναι η Φιλοσοφία; (What is Philosophy?)’, δεν μιλάει για το ελληνικό θαύμα και την ιστορική του αναγκαιότητα, αλλά κατέληξε ότι η Ανατολική Σκέψη έμεινε σε ένα προ-φιλοσοφικό στάδιο. Η Κινέζικη αποδοχή της Ευρωπαϊκής σκέψης άρχισε σχετικά αργά, στον 19^ο αιώνα. Τότε τα έργα των Ευρωπαίων Φιλοσόφων είχαν μεταφραστεί λανθασμένα πολλές φορές, εφόσον δεν υπήρχε αντίστοιχη λέξη για πολλούς Ευρωπαϊκούς όρους, όπως για παράδειγμα τον πλατωνικό όρο *Ερως* ή τη δικαιοσύνη. Ο τελευταίος όρος μεταφράστηκε ως αρμονία με τη φύση.

⁶ Πρεσβεύει την ασάφεια του όρου όταν σκέφτεται ως εξής: ‘Τι είναι λοιπόν ο χρόνος; Αν δεν ρωτήσει κανείς, εγώ ξέρω· αν με ρωτήσουν και θέλω να εξηγήσω, δεν μπορώ.’

⁷ Ο F. Jullien είναι πιο αισιόδοξος από τον Foucault, διότι πιστεύει ότι οι Ευρωπαίοι μπορούν να μάθουν τον Κινέζικο τρόπο σκέψης.

Εκτός αυτού, ο F. Jullien προσπαθεί να οριοθετήσει τον όρο της οικουμενικότητας (*universel*). Πρώτα τον απομόνωσε από εκφράσεις όπως ενότητα (*uniforme*) και κοινωνία (*commun*)⁸. Η ενοποίηση (*unification*) σημαίνει σταθεροποίηση και εφαρμόζεται κυρίως στα προϊόντα, τα οποία έγιναν τα ίδια παντού λόγω της Παγκοσμιοποίησης. Για παράδειγμα - λέει - στη Κίνα υπάρχουν οι ίδιοι τόμοι του *Harry Potter* που κυκλοφορούν και στη Δύση, να μας κοιτάζουν από τα ράφια. Χρησιμοποιούμε τον όρο 'κοινωνία' κυρίως με πολιτική έννοια: ευρωπαϊκή κοινωνία, η κοινωνία των ανθρώπων, τοπική κοινωνία κτλ. Η κοινωνία οριοθετεί και ως εκ τούτου αποκλείει ταυτόχρονα. Αντιθέτως, ο φιλοσοφικός τερματικός σταθμός της οικουμενικότητας είναι ένα είδος συμφωνίας, που δεν είναι προστακτική και γενική, και είναι κάτι για το οποίο πολλοί διαφορετικοί όροι έχουν προκύψει μέσα στην ιστορία για να το περιγράψουν. Μετά το προσωκρατικό 'καθ' όλον' και τη θεωρία του Σωκράτη, ήρθε ο σχηματισμός του Ρωμαϊκού νόμου. Αυτός που ήταν ένας σημαντικός σταθμός ήταν το διάταγμα του Καράκαλα (*Caracalla*) το 212, που επέκτεινε το ρωμαϊκό αστικό δίκαιο σε κάθε ελεύθερο κάτοικο που γεννιόταν σε εδάφη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Αυτό αντικαταστάθηκε από τη χριστιανική αντίληψη του Αποστόλου Παύλου, που δίνει έμφαση στην οικουμενικότητα της αγάπης ανεξαρτήτως φύλου και καταγωγής. Το άτομο μετενσαρκώνεται στην οικουμενικότητα. Ο Ιησούς είναι άνθρωπος με σάρκα και οστά και θεός την ίδια στιγμή. Το μοντέλο της οικουμενικότητας είναι ετερογενές και πανοραμικό, αυτό φαίνεται και στο τραπέζι λατρείας του αμνού στο βωμό της Γάνδης (*Gent*).⁹ Στο κέντρο της εικόνας στέκεται ο Αμνός του Θεού, που παίρνει πάνω του τις αμαρτίες του κόσμου. Άνθρωποι από διαφορετικές τάξεις και με διαφορετικά επαγγέλματα: αρχηγοί, στρατιωτικοί, ιππότες, άρχοντες, δικαστές το πλησιάζουν.

Δεύτερον, διακρίνει τις θετικές από τις αρνητικές αντιλήψεις του οικουμενισμού. Ο θετικός οικουμενισμός είναι ο απόγονος του διαφωτισμού και διακηρύσσει την χειραφέτηση των ατομικών αξιών, τα κάνει παγκόσμια. Οι καρποί του είναι η *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ατόμου και του Πολίτη* (*Declaration of the Rights of Man and of the Citizen*), το 1789, η οποία αποτελεί ένα ιστορικό έγγραφο και ιδεολογία συγχρόνως. Αργότερα αυτό το τελευταίο έγινε αντικείμενο κριτικής πολλές φορές (μαρξισμός, φεμινισμός κτλ.). οι ισχυρισμοί της Διακήρυξης έγιναν πιο ταπεινοί σήμερα και σύμφωνα με τον Marcel Gauchet, εκτός από τα βασικά ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα πρέπει να διαχωρίσουμε τα δευτερεύοντα δικαιώματα. Σύμφωνα με αυτό, ο F. Jullien προειδοποιεί ότι η οριοθέτηση θα είναι δύσκολη. Η αρνητική προσέγγιση είναι να πούμε όχι στο ανυπόφορο. 'Κάποιος που δεν σώζει ενστικτωδώς ένα παιδί που πέφτει σε ένα πηγάδι δεν είναι άνθρωπος', λέει μια Κινέζικη παροιμία. Δεν αναπτύσσει έναν ορισμό αλλά μάλλον δείχνει την πληρότητα της αρνητικής προσέγγισης¹⁰. Η Κινέζικη ιδεολογία φιλοδοξεί να δημιουργήσει αρμονία, ολοκλήρωση και διαπραγματεύεται το Ανθρώπινο στο ίδιο του το περιεχόμενο, αντίθετα με την Ευρωπαϊκή που απομονώνει το άτομο.

Η οικουμενικότητα υπάρχει σε εξέλιξη, δεν μπορούμε ποτέ να την κατέχουμε εντελώς. Αν μείνει αμετάβλητη, πεθαίνει, όπως ακριβώς και η Γλώσσα. Ο F. Jullien θέλει να ξεδιπλώσει την ποικιλία (*égard*) μεταξύ της Ευρωπαϊκής και της Ανατολικής λογικής και όχι τη διαφορά τους (*différence*)¹¹. Στο Διάλογο, ο Λόγος- η δυνατότητα της κοινής ομιλίας -και το 'δια'- η παρέκκλιση, η αντίθεση- είναι το ίδιο σημαντικά. Αντιλαμβάνεται την Παγκοσμιοποίηση ως την αλληλεξάρτηση των διαφόρων αντιλήψεων και όχι της ενιαίας τυποποίησης των πολιτισμών.¹² Δεν πιστεύει στο ρομαντικό ανθρωπισμό και στη *σύνθεσις* (*synthesis*), που τα θεωρεί αντιπαραγωγικά και βαρετά. Ο σκοπός της στρατηγικής του είναι να αποκαλύψει τις ριζικές διαφορές των δύο πολιτισμών και έπειτα να δημιουργήσει μια κοινή ιδεολογία και να εμπλουτίσει τις εκατέρωθεν εμπειρίες τους.

(Μετάφραση: Παναγιώτα Κουτουλάκου)

*

www.southeast-europe.org

© DKE 2011.

Σημείωση: Αξιότιμοι ερευνητές! Εάν κάνετε αναφορά σε αυτό το άρθρο ή χρησιμοποιήσετε κάποιο απόσπασμα παρακαλώ στείλτε μας e-mail στη διεύθυνση dke@southeast-europe.org για να μας ενημερώσετε. Παρακαλώ αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής:

Mariann Farkas: Οικουμενικότητα, ενοποίηση, ομοιότητα – Τι σημαίνει ο διάλογος των πολιτισμών. (Μετάφραση: Παναγιώτα Κουτουλάκου) *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, (Φθινόπωρο 2011) σελ. 1-3.

⁸ Εδώ αναφέρεται στο επόμενο έργο του: *De l' universel, de l' uniforme, du commun et du dialogue entre les cultures*, Fayard, 2008.

⁹ Ο Hubert και ο Jan Van Eyck απλώθηκε σε 375x200, λάδι, ξύλο, ο Καθεδρικός του Saint Bravo, Γάνδη (Gent), 1432

¹⁰ Μπορούμε να βρούμε παραδείγματα για αυτό στον Mancius (B.C. 380-289).

¹¹ Σύμφωνα με την άποψη του η Ευρώπη και η Γαλλία άρχισαν να ασχολούνται με άλλες κουλτούρες μόνο όταν η δύναμη τους άρχισε να παρακμάζει.

¹² Αυτή η ιδέα έχει ειπωθεί στο διάλογο του François Jullien και του Roman Herzog: Μετάφραση: Hidas Zoltan. Στο 2000 havilap, 2005/3. http://www.ketezer.hu/menu4/2005_03/Jullien_Herzog.html.